

KANNANOTTO – ENERGIA-AIHEINEN KANSALAISKOKOUS

JOHDANTO

Tämän kannanoton on laatinut energia-aiheinen kansalaiskokous, johon osallistui 54 satunnaisotannan ja kiintiöinnin kautta valikoitunutta suomalaista. Osallistujat valittiin siten, että kutsu osallistua kansalaiskokoukseen lähetettiin 8000 satunnaisesti valitulle yli 18-vuotiaalle suomalaiselle. Kutsuun myöntävästi vastanneiden joukosta muodostettiin mahdollisimman monimuotoinen kokoonpano asuinpaikan, sukupuolen, iän sekä koulutustaustan mukaan. Lisäksi kiinnitettiin huomiota siihen, että osallistujajoukossa oli omakoti-, rivi- ja kerrostalossa asuvia.

Kansalaiskokous kokoontui etänä verkon välityksellä 29.1. ja 12.2. sekä kahtena viikonloppuna Helsingissä: 1.-2.2. ja 15.-16.2.2025. Ohjatun työskentelyn aikana osallistujat kuuluivat asiantuntijoita, esittivät heille kysymyksiä, arvioivat huolellisesti saamaansa tietoa ja keskustelivat aiheesta pienryhmissä. Keskusteluiden perusteella he kirjoittivat kannanoton, jossa esitellään kansalaiskokouksen valitsemat keskeisimmät tosiasiat Suomen energiajärjestelmästä sekä kokouksen suositukset koskien neljää eri aihealuetta. Kannanoton tilannekuva ja suositukset ovat täysin osallistujien laatimia, eivätkä viranhaltijat, asiantuntijat tai tutkijat osallistuneet niiden kirjoittamiseen tai editoimiseen. Kannanotto perustuu osallistujien muodostamiin näkemyksiin ja perusteluihin sekä niiden puntarointiin kansalaiskokouksessa. Tekoälyä käytettiin asiantuntijakysymysten tiivistämisessä sekä alustavien tosiasioiden ja suositusten ryhmittelyssä.

Kansalaiskokouksen järjestivät Turun yliopiston ja Suomen ympäristökeskuksen tutkijat yhteistyössä ympäristöministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön kanssa.

Kansalaiskokous hyväksyi kannanoton yksimielisesti.

TILANNEKUVA: MITÄ JOKAISEN SUOMALAISEN TULISI YMMÄRTÄÄ ENERGIAJÄRJELMÄSTÄ?

1. Sähköenergian hinta muodostuu monista tekijöistä, esimerkiksi tuotantokustannuksista, sähkönsiirroista, veroista ja sähköyhtiöiden katteesta. Energiavajeen aikana hintaan vaikuttaa myös pohjoismaisilta sähkömarkkinoilta ostettavan tuontisähkön hinta.
2. Suomessa teollisuus kulutti sähköä vuonna 2023 Motivan mukaan 42 %. Kotitalouksien ja maatalouden osuus sähkönkulutuksesta oli 30 %, josta suurin osa käytettiin lämmitykseen. Siksi myös kotitalouksien kulutustottumuksilla ja energiansäästötoimilla on tärkeä merkitys.

3. Suomi ei ole omavarainen sähköenergian tuotannossa ja tarvitsee tuontisähköä pohjoismaisilta sähkömarkkinoilta sekä kulutusjoustoa erityisesti, kun uusiutuvan energian, kuten tuulivoiman, tuotanto on vähäistä.
4. Kulutusjoustolla tarkoitetaan, että sähkön kulutusta tasapainotetaan ohjaamalla sähkön käyttöä ajankohtiin, jolloin uusiutuvaa energiaa on runsaasti saatavilla ja vähentämään sitä, kun tuotanto on niukkaa. Tämä tehostaa uusiutuvan energian hyödyntämistä, vähentää varavoimaloiden tarvetta ja tasapainottaa sähköverkon kuormitusta.
5. Energiatohokkuustoimet parantavat asuinkiinteistöjen energiatohokkuutta ja pienentävät energiakustannuksia. Keskeisimmät toimet ovat lämmitysjärjestelmien parantaminen, lisäeristäminen ja älykäs ohjaus. Kuluttajat tarvitsevat energiatohokkuustoimiin liittyvää puolueetonta neuvontaa.
6. Energijärjestelmä on siirtymässä kohti uusiutuvia energialähteitä, joiden osuus on 35% (2023) Suomen sähköntuotannosta. Ydinvoimaa, jonka osuus on 40% (2023), tarvitaan tasaamaan tuotantoa uusiutuvien energialähteiden rinnalle.
7. Puu on merkittävä energianlähde Suomessa: Puupolttoaineet ja puuteollisuuden sivutuotteet muodostavat 28% Suomen energiantuotannosta ja noin 66% uusiutuvasta energiantuotannosta. (Tilastokeskus, 2023)
8. Siirtomaksut vaihtelevat alueittain, mikä vaikuttaa epätasaisesti sähkön kokonaishintaan eri puolilla Suomea.

KANSALAISKOKOUKSEN SUOSITUKSET: MITKÄ OVAT KANSALAISTEN SILMISSÄ HYVÄKSYTTÄVIÄ KEINOJA OHJATA KOTITALOUKSIEN ENERGIANKÄYTTÖÄ?

Mitä kulutusjoustoratkaisujen edistämisessä tulisi ottaa huomioon?

1. Energian varastointijärjestelmiä tulee kehittää, jotta hintojen vaihtelu tasaantuu ja kulutusjouston tarve vähenee.
2. Kulutusjoustoon kannustavia hinnoittelumalleja pitää kehittää, jotta voimakkaiden hintavaihteluiden riski ei ole kokonaan kuluttajan harteilla.
3. Kotitalouksien energiatohokkuutta parantavia ja kulutusjoustoa edistäviä toimia, kuten energiaremontteja ja kulutuksen ajoituksen automatisaation lisäämistä on tuettava; myös pienempiä remontteja, kuten talon eristämistä tulee tukea.
4. Koska korkeat sähkön siirtohinnot ja perusmaksut heikentävät kulutusjoustosta saatavia hyötyjä, tulee siirtohintojen olla joustoon kannustavia.

5. Kuluttajille tulee tarjota “avaimet käteen” -palveluita teknisiin kulutusjoustoratkaisuihin. Ratkaisujen tulisi olla helposti verrattavia hinnoittelultaan ja niille tulisi olla määritetyt yhteensopivuusstandardit, jotta laitteistot eivät ole riippuvaisia tietyistä ohjelmistopalveluntarjoajista.
6. Tarvitaan helppoja ja automatisoituja ratkaisuja kulutusjouston toteuttamiseen, joita kuka tahansa osaa hyödyntää.

Miten keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman (KAISU) asumiseen liittyvät politiikkatoimet tulisi toteuttaa?

Öljy- ja kaasulämmityksestä luopumisen tuki

Avustuksia fossiilisista polttoaineista luopumiseen lämmityksessä tulee jatkaa, kunnes asetetut tavoitteet on saavutettu. Tuen tulee olla vaikuttava ja tuen määrässä tulee huomioida sosioekonomiset perusteet. Lisäksi omavastuuosuuden rahoituksessa tulisi olla tarjolla edullista valtion takaamaa tai sosiaalista luototusta.

Asuinrakennusten energia-avustus

Energia-avustuksia tulee jatkaa, ja niistä tulee suunnitella hallituskaudet ylittäviä. Energia-avustuksia tulisi osoittaa sekä energiansäästötoimiin että lämmitysjärjestelmän muutoksiin, mukaan lukien pienemmät remontit, kuten lisäeristäminen. Avustuksia myöntäessä tulee huomioida kiinteistön kokonaisuus ja sen jäljellä oleva elinkaari.

Kevyen polttoöljyn bio-osuuden nosto

Biopolttoaineen tulee olla yhteensopiva olemassa olevien järjestelmien ja laitteiden kanssa. Sen hinnan tulee olla kilpailukykyinen ja sen osuuden lisäämisessä tulee ottaa huomioon sen saatavuus ja ympäristövaikutukset sekä tekniset vaatimukset.

KAISU: muut suositukset

- Energiapolitiisissa ratkaisuissa tulee huomioida ihmisten erilaiset elämäntilanteet, taloudelliset resurssit, asumismuoto ja alueelliset erot. Koska asuinrakennusten elinkaari on pitkä, niitä koskevien päätösten tulee olla hallituskaudet ylittäviä.
- KAISU-toimien rahoitukset ja päätökset tulee avata, ja tiedottaa niistä kansalaisille avoimesti ja ymmärrettävästi läpinäkyvyyden lisäämiseksi.

Miten varmistetaan, ettei mikään ihmisryhmä kärsi kohtuuttomasti energiajärjestelmän muutoksesta ja energian hinnan vaihteluista?

1. Energiaköyhyys ja siihen johtavat syyt pitää tunnistaa, jotta tuet voidaan kohdentaa haavoittuvassa asemassa oleville.

2. Energia-avustuksia on kohdennettava lämmitysjärjestelmien uudistusten lisäksi pienempiin remontteihin. Näin tuet tavoittavat kansalaiset laajemmin.
3. Valtion tulee taata matalakorkoisia lainoja energiauudistuksiin asuinmuodosta riippumatta.
4. Energiatukien vaikuttavuutta on seurattava, jotta varmistetaan niiden kohdistuminen niitä tarvitseville.
5. Tuen ja verotuksen tulee olla sama riippumatta siitä, mistä fossiilisesta polttoaineesta siirrytään ympäristöystävällisempään.
6. Kiinteät perusmaksut ja siirtomaksut tulee muuttaa kulutus pohjaisiksi, esimerkiksi tehomaksuina. Näin ihmisiä kohdellaan tasa-arvoisesti ja se kannustaisi kuluttajaa kulutusjouston opettelemiseen.

Miten energianeuvontaa tulisi suunnata ja kehittää?

1. Energianeuvonnan tulee olla selkeää ja ymmärrettävää. Jotta energianeuvonta on helposti kaikkien saatavilla, sen tulee olla koottuna yhteen paikkaan, josta löytyy sekä valtakunnalliset että alueelliset tiedot.
2. Energianeuvontaa ja kulutusjoustoista tiedottamista tulee tehostaa tarjoamalla selkeitä ja kohdennettuja tietopaketteja asunnon ostajille, vuokralaisille ja eri asumismuodoille. Myös taloyhtiöiden ja isännöitsijöiden tulee tiedottaa asukkaita energianeuvonnasta.
3. Energianeuvonnan tulee olla tasavertaista, saavutettavaa ja selkeää, jotta se on helposti saatavilla jokaisessa kunnassa. Neuvontaa tarjoavien tahojen tulee tuottaa laadukasta ja yhdenmukaista materiaalia sekä hyödyntää paikallistuntemusta energianeuvonnan kehittämisessä. Lisäksi tulee ylläpitää ajantasaista listaa palveluntarjoajista ja varmistaa, että neuvontaan on helppo hakeutua.
4. Energiajärjestelmästä ja energiatehokkuudesta laaditaan päivitettyä, ikätasoon sopivaa opetusmateriaalia varhaiskasvatuksesta toiseen asteeseen.
5. Motivan tulee jatkossakin tarjota ohjeistuksia ja materiaaleja energianeuvonnasta, joita neuvontaa tuottavat tahot voivat hyödyntää. Motivalle tulee varmistaa riittävät resurssit ohjeistuksien ja materiaalien sekä niiden saatavuuden varmistamiseksi, jolloin laatu ja yhdenmukaisuus varmistuu neuvonnassa ympäri Suomen. Sisällössä tulee huomioida kulutusjousto, suurimmat säästökohteet, kuten lämmitys ja käyttövesi sekä energiaremontoinen rahoitus ja tuet.